

Fotó: Bv. fotó

Nagy István

A SZEGEDI CSILLAGBÖRTÖN ÖRÖKSÉGE – 140 ÉVES A SZEGEDI FEGYHÁZ ÉS BÖRTÖN

Az örökség ápolása azért fontos, mert az segíti a szervezetet és annak tagjait az önmeghatározásban, hagyományainak és identitásának megőrzésében. A Szegedi Fegyház és Börtön fennállásának 140. évfordulója lehetőséget teremt az intézet és a büntetés-végrehajtási szervezet személyi állományának a visszatekintésre és a megemlékezésre. Rendkívül megtisztelő feladat egy olyan nagy múltú intézet történetét kutatni, mint amilyen a Szegedi Fegyház és Börtön. Az alábbi írásban arra törekszünk, hogy az intézet múltjáról egy rövid, sommás áttekintést adjunk.

A történeti örökség ápolása szervesen illeszkedik az évekkel ezelőtt meghirdetett, Nemzeti Emlékezet Program tervéhez¹. A fentiekkel egybecseng a helyszín, mint történelmi épület, ami hivatalosan (még) nem emlékhely. A szegedi Mars téri épületegyüttes csupán helyi védettség alatt áll, mint építészeti érték. Ha szemügyre vesszük az intézet főépületének homlokzatán elhelyezett emléktáblákat, találunk több, az intézet közelmúltját erősen meghatározó eseményre vonatkozó emlékezést: a hadifogolytáborra² és a politikai fogvatartásra utaló emléktáblákat.³

A korabeli börtönügy kutatásának kapcsán, a szegedi Csillagbörtön vonatkozásában elmondható, hogy az intézeti irattár 1944–45 fordulóján teljesen megsemmisült. Ezt onnan tudjuk, hogy a kemény tél és a megnövekedett faigény miatt az orosz katonai parancsnokság kérelmezte a várostól, hogy a Széchenyi téri 50–100 éves platánfákat tüzelés céljából kivághassák.⁴ Visszaemlékezések említik, hogy a szovjet katonai parancsnokság az intézet irattárának zömét nemes egyszerűséggel tüzelőanyagként használta el. Adatok vannak arra vonatkozóan is, hogy a 40-es évek végén a papírhiány miatt a korábban használt iratok másodoldalait vették igénybe új iratok elkészítéséhez. Kérdésként merül fel, hogy az éltelt mutatókönyvek miért maradhattak fenn? Egy levéltáros szakember véleménye szerint azért, mert a mutatókönyvek eltüzelése

1 Lásd a Nemzeti Emlékezet Bizottságáról szóló 2013. évi CCXLI. törvény indokolását.

2 Magyar Kurír (2016)

3 Rotbart, V. (1979)

4 Erre szerencsés módon a városi eljárásság közbenjárásának köszönhetően nem került sor. Lásd: Délmagyarország, 1945. január 06., p. 3.

a méretük okán nem volt egyszerű, de az is megtörténhetett, hogy egy hozzáértő orosz tiszt a megtiltotta azok eltüzelését.⁵ Az intézet TÜK irattárában – az intézet fennállásának 130 éves megemlékezésére készülve – még találtunk olyan köteteket, amik a néhai tiszti könyvtár példányai lehettek. A fellelt kötetek beszerzésének ideje egybeesik az intézet megnyitásának évével és az azt követő időszakkal.

A szegedi büntetés-végrehajtás előzményei

A Szegedi Fenyítőház

A szegedi büntetés-végrehajtás története nem minden előzmény nélküli. Bár jogi értelemben a szegedi várbörtön nem tekinthető a Csillagbörtön elődjének, a várbörtön létesítésének előzményei, az ott szerzett tapasztalatok mindenképpen mérlegelésre kerülhettek akkor, amikor a politikai akarat megérett arra, hogy Szegeden egy, a kor követelményeinek megfelelő új, modern börtön létesüljön.⁶

Levéltári források, irodalmi művek, valamint számtalan visszaemlékezés bizonyítja, hogy a XV. századtól a vármegyék székhelyein, a városokban, a pallosjoggal rendelkező földesúri kastélyok pincéiben voltak börtönök, a kor szóhasználatával élve, tömlöcök. A szabadságvesztés-büntetés, mint önálló büntetési nem, még Werbőczy Hármaskönyvében sem szerepel, csak a XVIII. században lesz önálló büntetési forma. A vérfertőzés büntette vonatkozásában III. Károly dekrétumában, az 1723. évi XI. törvénycikkben jelenik meg először a szabadságvesztés, mint önálló büntetési forma, ami a XVIII. század folyamán megjelenik a magyar ítélkezési gyakorlatban is. „A javíthatatlanokat és kihágókat és más vétkeikért halálos büntetésre kevésbé érdemeseket, vagy attól kegyelemből felmentetteket”⁷ ítélték börtönbüntetésre. Először a rövidebb időtartamú szabadságvesztés-büntetéseket hajtották végre a megyei, a városi, és a földesúri börtönökben. Az 1700-as évek végétől, az 1800-as évek elejétől találunk dokumentumokat arról, hogy helyben hajtják végre a többéves büntetéseket is.⁸

1785. november 10-étől 1848. október 04-éig működött a szegedi várbörtön.⁹ Kezdetben többnyire a „Domus Carresterialis Szegediensis” és a „Domus Correctoria” elnevezéseket használták, de sokszor szerepel a magyar „Szegedi Fenyítőház” is. II. József németesítő rendeletének megfelelően az 1780-as évek közepétől egyre többször

5 A Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltára főlevéltárosának, Dr. Farkas Csaba véleménye.

6 MNL Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltár VII. és XXV. fondőcsoportok. A jog-szolgáltatás területi szervei fejezetben a Szegedi Kerületi Börtön és államfogház iratai 1893-1950-ig 14.89 iratfolyóméter terjedelemben.

7 Lőrincz J., Nagy F. (1997) p. 33.

8 Kabódi Cs., Mezey B. (1986)

9 Oláh M. (1999)

a „Zuchthaus Szegedin” elnevezés került a hivatalos címzésekre, iratokra.¹⁰ Vannak dokumentumok arra vonatkozóan, hogy miként érvényesültek a fenyítőház helyének javaslatánál, annak kiválasztásánál, illetve áthelyezésénél a mai modern értelemben vett logisztikai szempontok.¹¹ A szegedi vár fenyítőház célú hasznosításával kapcsolatban figyelembe vették, hogy az akkori Magyarország központi részén lévő Szeged a Tiszán, a Maroson, és Bajáig a Dunán is jól megközelíthető volt vízi úton. Szegedre korábban már szervezett volt a postakocsi forgalom, előzetesen azt is felmérték, hogy Szegeden jól megoldható a rabok munkáltatása is, a rabmunkával előállított termékeknek viszonylag könnyen piacot lehet találni.¹²

A Szegedi Királyi Kerületi Börtön vázlatos története

A börtön megnyitása, működésének első éve

Nem volt ez másként akkor sem, amikor döntés született a Csillagbörtön létesítése kapcsán. Az 1881. évi LVIII. törvénycikk rendelkezett először a szegedi királyi kerületi börtön és fogház létrehozásáról.¹³ A törvény az építkezés költségeit 850 000 koronában határozta meg. Török Kálmán, a Csillag első igazgatója megjegyzi, hogy a többi fegyintézetben (Vác, Lipótvár, Illava, Munkács, Szamosújvár, Nagyenyed, Márianosztra) az átalakítás *„tetemesebben sokkal több költségbe került, s e mellett ezen intézetek a reájuk fordított javítások, átalakítások dacára még a mai nap sem állhatnak meg építkezés tekintetében azon a színvonalon, amelyen a szegedi börtön áll”*.¹⁴

1882. március 03-án a Szegedi Napló tudósított az induló építkezés ellenőrzésére és irányítására létrehozott felügyelő bizottság első, alakuló üléséről. A bizottság vezetője Kelemen Mór igazságügyi-minisztériumi osztálytanácsos volt. Az építés vezetősége Neudtvich Gusztáv királyi mérnök szakmai ellenőrzése és irányítása alatt, Szegeden, a London utcában lévő Goldschmidt házban működött. Fontos volt, hogy az operatív kérdésekben a döntés közel kerüljön a végrehajtáshoz. A városi tanács építési bizottsága gyorsan véleményezte a Wágner Gyula¹⁵ által készített terveket, és 12 nap alatt a város közgyűlése elé terjesztette azt. Ugyanilyen gyors volt az engedélyezési eljárás az igazságügyi épület, valamint a Csillag börtön esetében is. Az igazságügyi épületnél

10 A források vonatkozásában lásd a Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltár VII. és XXV. fondőcsoportokat. 101. fondszám alatt a Szegedi Fenyítőház (Domus Correctoriae) iratai 1785-1854-ig 2,58 rendezett iratfolyóméter kutatható.

11 Oláh M., Trásér F. (2002)

12 A korabeli börtönügy kutatására vonatkozóan lásd: Szászi A. (1955) és Hajdu L. (1984)

13 1881. évi LVIII. törvénycikk a szegedi királyi törvényszék polgári és büntető osztálya továbbá ugyanott egy kerületi börtön és fogház számára emelendő épületek költségeinek fedezése tárgyában. 1. §.

14 Törökfalvi T. K. (1886) p. 39.

15 Wágner Gyula munkássága vonatkozásában lásd az Építészfórum összefoglaló írását: <https://epiteszforum.hu/bortonok-tervezoje-wagner-gyula-elete-es-munkassaga>

egy részkérdés tekintetében kifogást emelt az építési bizottság, ellenezte azt, hogy a főépület bejáratí oszlopai közterületen helyet foglaljanak el a járdától.

A tehetséges magyar építész, Wágner Gyula, kora világszínvonalú igazságügyi épületeit tanulmányozva modern épületegyüttest tervezett Szegedre, amely mintája, prototípusa lett később a magyar igazságügyi építészetnek. Szeged új börtöne építésének olyan nagy jelentőséget tulajdonítottak, hogy szegedi tartózkodása alatt Ferenc József császár is megtekintette a munkálatokat.¹⁶ Oláh Miklós szerint „*mai szemmel nézve is elismerésre készítő építőmunka eredményeként 1884 augusztusára felépült a Bentham-féle panoptikus rendszerű, háromemeletes, négy épületszárnyas körfolyosós börtönépület, a Csillagbörtön*”.¹⁷

A Csillagbörtön épületének korabeli adatai: 76 magánzárka, 65 közös zárka, 5 elsötétíthető fegyelmi zárka, 6 földszinti irodahelyiség, 1 központi terem, 2 őrmesteri szoba, 2 lelkészi iroda, 3 imaterem, 1 éjjeli őrszoba, 1 nappali őrtanya, 2 készletli rabruha raktár, 2 osztály raktár, 2 központi-fűtő helyiség szénraktárral, 4 fűtő szelepszoba, 1 fürdőhelyiség – 12 fürdőkáddal és vízmelegítő kemencékkel –, 12 vízelvezető csövekkel ellátott nappali klozet (WC), 2 ruhaszárító helyiség, 4 ételkiosztó hely felvonókészülékkel, kőolajraktár, valamint korszerű melegvízes központi fűtés és belső csatornarendszer.

A börtönépület keleti szárnyában, a két emeleten az irodák felett külön feljáró volt a kórházhoz az alábbi helyiségekkel: 1 rendelő, 1 lábadozó, 1 felügyelői szoba, 8 kórházszoja, 1 gyógytári laboráns konyha, 2 nappali klozet (WC), 1 raktár. A börtön udvarán egy melléképületben halottas kamrát és bonctermet is kialakítottak. A fentiekben szereplő adatokat az intézet első igazgatója, Törökfalvi Török Kálmán 1886-ban közli először.¹⁸ A Csillagbörtön első éves működését összegző jelentését Szegeden, Grünstein Mór nyomdája adta ki 1886-ban. 1884. augusztus 27-én Törökfalvi Török Kálmán elfoglalta igazgatói állását. Szeptember 12-én az 1884. évi 39 557. számú igazságügy-miniszteri rendelet 10/884. szám alatt 1885. január 01-jére engedélyezte a börtön törvényszerű rendeltetésének történő átadását. December 31-én a Magyar Királyi Igazságügy-minisztérium kibocsátotta az 1884. évi 57 463. I. M. számú rendeletet a börtön működtetéséről. Az intézet neve: „*Szegedi Királyi Kerületi Börtön*” lett.

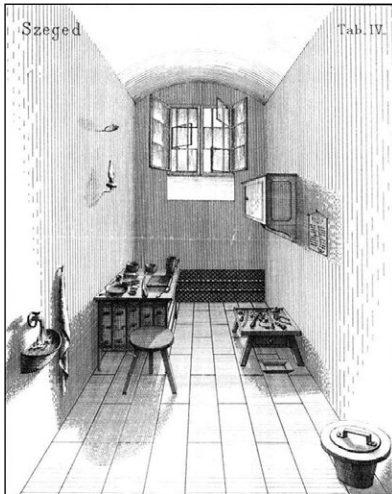
Az intézeti hagyomány úgy tudja, hogy az első nagyobb számú elítélt 1885. január 10-én érkezett az intézetbe. Ez minden valószínűség szerint így is történhetett, hiszen az intézeti hagyomány mellett a mutatókönyvekre hivatkozással a múlt század elején

¹⁶ Szegedi Napló, 1883. október 17.

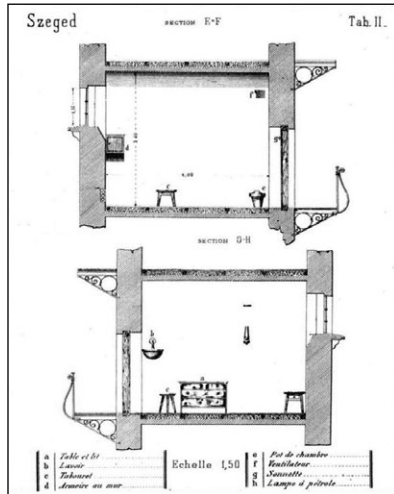
¹⁷ Lásd még Oláh M. szegedi büntetés-történeti munkáit: Oláh M., Tráser F. (2002); Oláh M. (2000); Oláh M. (1999); Oláh M. (2004); Oláh M. (1998); Oláh M. (2005).

¹⁸ Törökfalvi T. K. (1886) p. 37. Az intézet első igazgatója a könyve végén közli az intézet tematikus, vázlatos alaprajzát is.

is január 10-én ünnepelték az intézet létesítését, alapítását, működésének kezdetét. Viszont vannak adataink arra vonatkozóan is, hogy már január 03-án befogadtak egy fogvatartottat az intézetbe.¹⁹ Az újonnan létesített intézetről, annak belső berendezési tárgyairól készült egy kiadvány, ami az 1885-ös Római Börtönügyi Kongresszus később megjelenő köteteiben is helyet kapott. Ebből a kiadványból mutatunk be az alábbiakban két fényképet, melyben szerepel a fényképek leírása, a zárka berendezési tárgyak magyarázata, azaz az újonnan épített börtön zárkáinak műszaki leírása.²⁰ A fényképeken jól kivehetők azok a modern berendezések, amikkel az újonnan létesített intézet büszkélkedhetett: folyó víz a zárkákban, modern fűtési rendszer, központi jelzőrendszer, modern szellőzőrendszer stb.

1. kép: Nappali és éjszakai zárka²¹

2. kép: Zárka keresztmetszete²²

Törökfalvi Török Kálmán munkássága

A megemlékezés fonalát nem lehet tovább szőni úgy, hogy ne emlékeznénk meg röviden az intézet első igazgatójáról, Törökfalvi Török Kálmánról, aki Kolozsváron született 1841. november 19-én és Munkácson hunyt el 1919. január 26-án.²³ Törökfalvi a közszolgálatát 1868. május 01-jén kezdte meg a váci fegyintézetben, mint Czóbel Pál

19 Szegedi Napló, 1885. január 04., p. 2.

20 Magyarországot a római börtönügyi kongresszuson László Zsigmond igazságügy miniszteri osztálytanácsos és Tauffer Emil, a lepoglavai fegyintézet igazgatója képviselték. A Szegedi Királyi Kerületi Börtön leírását lásd: Actes du Congrès pénitentiaire international de Rome, novembre 1885., Mantellate, Roma, 1888., III. kötet, p. 17–19. László Zsigmond osztálytanácsos beszámolóját a hazai börtönügyről ugyanezen kiadvány II/I. kötet 69–103. oldalai tartalmazzák.

21 Uo. III. kötet, p. 68.

22 Uo. III. kötet, p. 66.

23 Nagy I. (2015)

akkori fegyintézeti igazgató „adjunktusa”. A munkácsi Királyi Országos Fegyintézet megszűnésekor, annak bezárásával ment nyugdíjba, mint fegyintézeti igazgató, 1897-ben. A Csillagbörtön első igazgatója jelentős börtönügyi szakirodalmi tevékenységet fejtett ki. Nyomatásban három önálló munkája maradt az utókorra: „*Emlékirat a szegedi királyi kerületi börtön és kir. törvényszéki fogházakról*”. A könyvet Engel Adolf Műintézete adta ki Szegeden, 1886-ban. Második nagyobb munkája, „*A munkácsi vár, mint országos fegyintézetről*” Farkas Kálmán Könyvnyomdájában készült Munkácson, 1892-ben.²⁴ Visszaemlékezéseit Grünstein Mór Könyvnyomdája adta ki Munkácson 1900-ban, ennek a címe: „*A magyar börtönügy 30 éves korszakából történelmi emlékek 1867-től 1897-ig*”. Több írása jelent meg a Varga János²⁵ váci fegyintézeti igazgató által szerkesztett Fegyintézeti Értesítőben is.

Törökfalvi Török Kálmán munkái azért is egyedülállóak, mert két országos büntetés-végrehajtási intézet – a szegedi és a munkácsi – átfogó, minden részletre kiterjedő ismertetését és szakmai szempontok szerinti elemzését végzi el. Ezek a munkái aktív évei alatt születtek, a harmadik nyomatásban megjelent írása pedig már a 30 éves közszolgálatának emlékeit, a korszak hősies küzdelmeit örökíti meg. Egy nyomatásban még meg nem jelent tanulmányának kéziratát Törökfalvi Török Kálmán dédunokája, Török István sárospataki református lelkész bocsátotta az intézet rendelkezésére a 125 éves évforduló alkalmával, ami átadásra került a szegedi Somogyi Károly Városi és Megyei könyvtár részére.

Megjelent munkáiból, valamint a kéziratból arra következtethetünk, hogy a magyar börtönügy hőskorának – Mezey Barna és Lőrincz József kifejezéseivel élve – egyik jelentős szakemberét tisztelhetjük a Csillagbörtön első igazgatójában. Szakmaisága és elhivatottsága úgy az első írásában – melyet a Csillagbörtön első éves működési tapasztalatainak bemutatása és összegzése okán vetett papírra –, valamint a 30 évvel később írt visszaemlékezéseiben egyaránt tetten érhető. Végigjárta a börtön-szolgálat ranglétráját, volt írnok és ellenőr, valamint „igazgató-helyettes” is. Szakmai karrierjének csúcspontját vallomása szerint, az új szegedi kerületi börtön igazgatói munkájában látta és élte meg.

24 A könyv a magyarországi könyvtárakban nem elérhető, digitális másolatát többszöri utánajárás és levelezés után a Harvard Egyetem jogi szakkönyvtára (Harvard University Law Library) bocsátotta rendelkezésünkre.

25 Varga J. (Szabadka, 1848. febr. 07. – Vác, 1885. augusztus 23.) büntetőintézeti igazgató, Vác városi képviselőtestületi tag, a magyar börtönügy hőskorának méltatlanul elfeledett kiemelkedő egyénisége. A korabeli visszaemlékezések szerint ismeretlen volt számára a börtönügy, azonban az igazságügyi minisztériumban mutatott rátermettsége miatt (a jogi egyetem elvégzése után ide nyert kinevezést számtisztai beosztásban) fiatal kora ellenére megbízták a váci fegyintézet igazgatásával – Varga ekkor csak 25 éves volt. A váci intézet élén példátlan karriert futott be. 1879-ben ő kezdeményezi az igazságügyi miniszternél egy szakmai folyóirat elindítását. 1880 januárjától a Fegyintézeti Értesítő az ő szerkesztésében jelent meg kéthavonta, amíg az igazságügyi miniszter a folyóiratban megjelenő írások tartalma miatt be nem tiltja azt. A betiltás tényét és okát Törökfalvi Török Kálmán és Tauffer Emil visszaemlékezéséből ismerjük.

Rendkívüli feladatot látott el és hajtott végre, amikor az új börtön működésének szakmai alapjait lefektette, „a minta nélkül való szegedi minta börtön”²⁶ sikerét megalapozta. A biztonságos és eseménymentes őrzés érdekében egyedülálló klasszifikációs metódust és rendszert dolgozott ki. Hamar szembesült azzal a ténnyel, hogy a „progressív börtön rendszert” az új börtön adottságai miatt – tudniillik nem állt rendelkezésre elegendő számú magánzárka – gyakorlatilag megvalósíthatatlan.²⁷ Ezt a véleményét már első írásában rögzítette. Az ipari létesítmények telepítése és az urbanizáció volt az oka annak, hogy a börtön építését követő 2-5 évben már nem volt lehetőség arra, hogy a csillagépület mellé egy újabb csillag épüljön, mint ahogy az a Budapesti Fegyház és Börtön létesítések megtörtént. Ennek oka nagyon egyszerű: az épület létesítésekor a város ingyen engedte át a használaton kívüli területet az államnak. A szegedi Mars tér és környékének feltöltése és kiszikkasztása olyan gyors ütemben haladt, hogy a városnak az immár jóval értéke-
sebb ingatlantömeget nem állt érdekében – még ellentételezés fejében sem – átengedni az igazságügyi kormányzat, magyarán az állam részére. Törökfalvi Török Kálmán tehát hiába javasolta, hogy egy másik épület épüljön a csillagépület mellé. Szakmai érveivel szemben erősebbek voltak azok az érdekek, amik ezt akkor megakadályozták.

A börtönügy iránti elkötelezettségét alátámasztja az is, hogy a szegedi és a munkácsi börtön személyi állománya részére „tiszti könyvtárát” létesített, beszerezte a börtön-
üggyel foglalkozó folyóiratokat és jogszabálygyűjteményeket az intézetek részére, gondoskodott a tisztviselői kar és az őri állomány folyamatos továbbképzéséről. A börtönügy iránti elhivatottságát leginkább a visszaemlékezései tükrözik, melyet az utókór véleményünk szerint méltatlanul elfeledett.²⁸

Törökfalvi Török Kálmán munkáját olyan elhivatott szakemberek segítették, mint Faragó Ödön,²⁹ az intézet első orvosa. A börtönorvos szakmaiságának és leleményességének köszönhetjük, hogy ebben az időszakban az ivóvíz minősége az intézetben sokkal jobb volt, mint például a város lakossága által fogyasztott ivóvíz. Faragó Ödön sokat tett annak érdekében, hogy az éltéltek ételmezése praktikus és tápláló legyen, az egészségük megőrzése érdekében pedig folyamatosan kereste a megoldási lehetőségeket.³⁰

26 Török K. (1900a) p. 24. A nyomtatásban megjelent emlékiratai mellett Török Kálmán a kéziratban fennmaradt visszaemlékezésiben is több esetben kitér a mintaként emlegetett szegedi intézetre: „Azt akartam, hogy a minta intézetnek deklarált szegedi börtön, valóban, és ne csak színleg legyen mintaszerű.” Lásd: Török K. (1900b) p. 19.

27 „A progressív börtön rendszert azonban Szegeden sem volt lehetséges kezdeményezni, mert a csekély számú magán-zárkák kivételével, amelyek a csillag-börtönnek csak egy szárnyát foglalják el, a többi helyiségek társas rendszerű cellákkal vannak berendezve.” Lásd: Török K. (1900a) p. 24.

28 Törökfalvi K. (1900b); Nagy I. (2015) p. 195–196.

29 Életrajzi adataira vonatkozóan lásd: Nagy I. (2015) p. 195–196.

30 Lásd a következő írásait: Faragó Ö. (1888); Faragó Ö. (1887a) és Faragó Ö. (1887b)

A Csillagbörtön a II. világháború végkifejlete alatt

1944. szeptember 28-án a börtönt és személyi állományát Vácra telepítették, ezután a börtön szovjet hadifogolytáboroként működik. Magyarország területén 1944–45-ben bizonyítottan 56 hadifogolytábor működött, melyeket a folyamatos kiszállítások következtében 1945 végére egyenként felszámoltak. Jelenleg Magyarországon kevesebb, mint tíz helyen őrzi emléktábla a hadifogolytáborok emlékét, 2016 óta a Szegedi Fegyház és Börtön főépületén is található egy, aminek a kihelyezését egy széles összefogással megvalósított konferencia és megemlékezés előzte meg. 2026-ban ennek már 10 éves múltja lesz. Javasolt ezen gyakorlat továbbvitele, hiszen minden évben, az elhunytakról megemlékező hozzátartozók spontán módon helyeznek el virágokat az emléktábla alatt, a hadifoglyok sorsának kutatásban pedig az elmúlt 10 évben új eredmények születtek.

A világháború utolsó szakaszában a szovjet megszállás alá került Kelet-Európa országaiból sokszázezer embert hurcoltak el, akiknek több mint a fele soha nem tért vissza szülőföldjére. Magyarországról hadifoglyokat és polgári lakosokat egyaránt bevagoníroztak, sokuknak cinikusan „kis munkát”, „málenkij robotot” hazudva. A Vörös Hadsereg által elfoglalt magyar területeken romeltakarításra való hivatkozással fegyveres katonák a nyílt utcáról gyűjtöttek és vittek el magyar civileket is. A Csillagbörtönben berendezett hadifogolytáborban 1945 tavaszán a zsúfoltság – több mint 12 ezer embert tartottak fogva a Mars téri épületekben – az elégtelen élelmezés és a legalapvetőbb higiénés feltételek hiánya miatti fertőzőesés tífuszjárványban legalább háromezer honfitársunk lelte halálát.³¹ A tífuszjárvány miatt a hadifoglyokat 1945 tavaszán kiszállították a szegedi repülőtér területére. Az 1946. év elején már ismét börtönként működtek a Mars téri épületek.

A Csillagbörtön a második világegést követő időszakban

Az intézet viharos történetét jól szemlélteti, ha rávilágítunk például arra, hogy 1920 és 1944 között csupán három vezető váltotta egymást az intézet igazgatói székében, ezzel szemben az 1946. év elejétől 1949. július 10-éig öt igazgatója, vagy intézetvezetője volt az intézetnek. Az intézetet vezető személy elnevezése is változott ebben az időszakban: volt, hogy intézetvezetőnek, volt, hogy igazgatónak hívták az előljárót, és volt egy rövid időszak, amikor miniszteri biztost neveztek ki az intézet élére.³² Érdekességként emeljük ki, hogy 1948-tól – pontosan nem tudjuk, hogy mikortól – 1949. július 10-éig Majoros Richárd vezette miniszteri biztосként az intézetet, őt szakirodalmi munkássága kapcsán is érdemes megemlétenünk.³³

31 Lásd Bognár Zalán munkásságát a kérdéses időszakra vonatkozóan különösen Bognár Z. (2017) p. 279–291., továbbá Bognár Z. (2012); Bognár Z. (2010), valamint Bognár Z., Jójárt Gy., Rezenák E. (2013).

32 A terminológia végleges kialakulására vonatkozóan lásd a Belügyminisztérium, VII. Főosztály 00152/1952. ü.c.s. számú iratát a MNL Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltár VII. és XXV., a Szegedi Kerületi Börtön és államfogház iratai, 1952. évi iratok.

33 Majoros R. (1949)

Az 50-es évek elején minden gyökeresen megváltozik, a történeteket mindenki jól ismeri. Leszögezhető, hogy egy rövid ideig a Csillagbörtön is közvetlenül az államvédelem irányítása alá került.³⁴ Az intézet ezen időszakának története viszonylag jól kutatható, a Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltárban nagyobb mennyiségű levéltári forrás áll rendelkezésre, amik alapján jól nyomon követhetők az 50-es évek politikai fogvatartásának sajátosságai.³⁵ A szegedi intézetben már ebben az időszakban is elsősorban a hosszú időre ítéleteket helyezték el, ezért a politikai okokból elítéltek rövid időn belül átszállításra kerültek Budapestre, Vácra vagy Márianosztrára.³⁶ A politikai okból elítéltek nyilvántartására külön szabályok születtek, ezért a levéltári források alapján jól lekövethető, hogy mikor és hány fő politikai elítéltet szállítottak át a fenti fegyintézetek egyikébe.³⁷

Sztálin halála után a politikai hatalom konszolidációjának átmeneti jelei lehetővé tették a büntetés-végrehajtási tevékenység jogi szabályozásának, a törvényesség, illetve a bánásmód megreformálásának napirendre tűzését, azonban nagyon hosszú időnek kellett eltelnie addig, míg az emberi jogokat tiszteletben tartó fogvatartásról beszélhetünk.

A konszolidáció és a szakmaiság időszaka

A 60-as és 70-es években az intézet több korszerűsítésen esett át. A fogvatartás szempontjából szakmai értelemben a legnagyobb változást az 1979. évi 11. sz. törvényerejű rendelet (a továbbiakban: tvr.) elfogadása és hatályba lépése jelentette. Az új szabályozót a büntetés-végrehajtási jog fejlődése jelzi: hazánkban először szabályozta átfogó, kódexszerű jogszabály – ha nem is törvényi szinten – a büntetőjogi büntetések és intézkedések végrehajtását, ugyancsak először jelent meg a Büntetés-végrehajtási Szabályzat, minden állampolgár számára megismerhető formában. A jogszabály követi az 1966-os törvényerejű rendelet szellemét, de módosított célmeghatározással, és már nem írja elő a törvénytisztelő állampolgárrá történő átnevelést.³⁸ A végrehajtás feladatává teszi, hogy „elősegítse az elítéltnak a szabadulása után a társadalomba történő beilleszkedését”.³⁹ Ezért az 1980-as év komoly szakmaszervezési feladattal indult, hiszen az 1979. évi 11. tvr.-ben foglaltak

34 Révész B. (2002). A Minisztertanács 1949. december 28-án megjelent 4.353/1949. MT. számú rendelete alapján az Államvédelmi Hatóság 1950. január 01-jével kivált a Belügyminisztériumból és közvetlenül a Minisztertanács alárendeltségébe került. Ennek következményeként a büntetés-végrehajtás 1953 júliusáig az ÁVH VI. Főosztályának irányítása alá tartozott, melyet közvetlenül a Börtönügyi Osztály irányított.

35 Nagy I. (2014). Rendezett irattári egységekben közel 15 iratfolyóméter szabadon kutatható.

36 Lásd: Cseh G. B. (1999) p. 73–89.

37 MNL Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltár, Szegedi Fegyház és Börtön Iratai 1. doboz 1951. évi dosszié. Lásd: Nagy I. (2014) p. 51–52.

38 „A szabadságvesztés végrehajtásának célja az ítéletben meghatározott joghátrány alkalmazásával, valamint a szocialista nevelési elvek és módszerek gyakorlati érvényesítésével és felhasználásával az elítéltnak törvénytisztelő állampolgárrá átnevelése.” Lásd: 1966. évi 21. tvr. 2. §-át.

39 1979. évi 11. tvr. 19. § (1) bekezdése.

szerint 9 büntetés-végrehajtási intézetben, így a szegediben is meg kellett szervezni a gyógyító-nevelő csoportot. A gyógyító-nevelő munkát irányító teamben pszichológusnak, pszichiáternek, orvosnak, felügyelőknek kellett részt vennie. Ez a fajta munka újszerű feladatokat, kompetenciákat jelentett a résztvevő szakembereknek, a kezelési egység légköre a börtön más területeinél jóval toleránsabbnak kellett, hogy legyen.

Erre az időszakra tehető a szegedi intézet személyi állományának szakmai és büntetés-végrehajtási szakirodalmi munkásságának kezdete. Egy 10 évvel ezelőtti kutatás során volt lehetőségünk utánajárni, hogy a Szegedi Fegyház és Börtön személyi állománya milyen válaszokat adott azokra a szakmai kihívásokra, amik a 80-as évek kezdetétől jellemezték a magyar büntetés-végrehajtást. A kutatás során kiderült, hogy az intézet munkatársai a 80-as évek elejétől folyamatosan részt vettek a szakmai munkákban, folyamatosan publikáltak a Módszertani Füzetekben, majd később a Börtönügyi Szemlében. A publikációk száma kiemelkedően magas volt, tematikájuk pedig lefedte a büntetés-végrehajtási szakterületek teljes spektrumát, a biztonságtól az egészségügyig, beleértve a munkáltatást is, mint önálló szakterületet. Elmondható, hogy több tanulmány tudományos igényvel készült, amit a téma történetének, szakmai előzményeinek bemutatásához bármikor fel lehet használni, és sok olyan írás született, amik hasznos információkat tartalmaznak a korszak végrehajtási problematikájáról, hiszen azok a hétköznapi gyakorlatát, a felmerülő problémákat járják körül, hol alaposabban kifejtve, hol tömören, a lényegét összegezve.⁴⁰

3. kép: A Szegedi Fegyház és Börtön madártávlatból⁴¹

40 Vezetve nevelni? A Szegedi Fegyház és Börtön személyi állományának válaszai a büntetés-végrehajtás kihívásaira a 80-as és 90-es évek közepén. Lásd: Csóti A. (2015) p. 149.

41 <https://bv.gov.hu/hu/intezetek/szeged>

Az intézet rendszerváltást követő időszaka

Az 1990. év folyamán fontos változás történt a hazai büntetőjogi szankciórendszerben. Az Alkotmánybíróság a 23/1990. (X. 31.) AB határozatával kimondta a halálbüntetés alkotmányellenességét. Az országban 1988-ban, Szegeden 1987-ben hajtottak végre utoljára halálbüntetést. Hogyan élte meg a személyi állomány a halálbüntetés eltörlését? „A felügyelők hangulatára negatívan hatott, hogy a halálbüntetés eltörlésével – különösen az itt elhelyezett 171 fő életfogytiglani szabadságvesztésre ítélt miatt – fokozódott személyes biztonságuk veszélyeztetettsége, ugyanakkor állományi létszámuk nem növekedett.” – jegyzi meg egy korabeli jelentés.⁴² Leszögezhető, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet személyi állományának megbecsültsége a 90-es évek elején rendkívül alacsony volt.⁴³ Az Országgyűlés megalakulása alkalmából – megemlékezve Nagy Imre és mártírtársai haláláról – megalkotta a közkegyelem gyakorlásáról szóló 1990. évi XXXIX. törvényt. A törvény eljárási és végrehajtási kegyelemről is rendelkezett. A Szegedi Fegyház és Börtönből közkegyelemmel 293 fő szabadult, közülük 285 fő elítélt, az amnesztia legnagyobb számban az átmeneti csoportba⁴⁴ sorolt elítélteket érintette. A szabadításokat az intézet munkatársai két nap alatt végrehajtották.

A 90-es évek elejétől a bűnözési ráta folyamatosan emelkedett, az egyre több és erőszakosabb bűncselekmény ismét ráirányította a figyelmet a büntetés-végrehajtás szakmai munkájára. Újfajta kihívásokat jelentett a halálbüntetés kivezetése is, a magas bűnözési rátára a törvényalkotói válasz az 1978. évi IV. törvény (Btk.) folyamatos szigorítása volt. Időközben szabadultak az intézetből a „kegyelmes urak”⁴⁵, de a hosszú időre ítélték létszáma nem csökkent, hanem folyamatosan emelkedett. A későbbiekben a Szegedi Fegyház és Börtön továbbra is megőrizte azt a „privilégiumát”, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték elsődleges letöltőháza maradt. Erre az intézet szakmai vezetése már a 90-es évek elején próbált válaszokat adni.⁴⁶

Újabb kihívásként jelentkezett a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés intézményét első esetben megfogalmazó 1998. évi LXXXVII. törvény 5. §-a, ami

42 MNL Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltár, Szegedi Fegyház és Börtön Iratai 9. doboz 1989. évi dosszié.

43 Korábban sem volt ez másként, lásd: Mezey B. (1993) p. 51–57.

44 Az „1979. évi 11. számú törvényerejű rendelet a felszabadulás utáni időszakban először hoz létre átmeneti csoportot annak érdekében, hogy a hosszú szabadságvesztést töltő elítélteknél kialakuló személyiségkárosító hatásokat kivédje, és nagyon intenzív neveléssel, kapcsolatépítéssel elősegítse a szabadult beilleszkedését a társadalomba, és fokozatosan felkészítse az önálló életvitelre.” Lásd Ruzicska László írását a kezdeti időszakban csak „belső használatra” kiadott Módszertani Füzetekben: Ruzicska L. (1983) p. 22–31. Dr. Ruzicska László ebben az időszakban a Szegedi Fegyház és Börtön börtönparancsnoka (a bv. intézetek vezetőit 1952-től 1990-ig börtönparancsnoknak nevezik).

45 Így hívták az elítéltek azokat a fogvatartott-társaikat, akiket korábban halálra ítélték, de az ítéletüket időközben kegyelemből életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésre változtatták.

46 Csóti A. (1993) p. 24–27., a téma kapcsán lásd még: Csóti A. (2005) p. 40–48.; Csóti A. (2005) p. 25–28.

módosította az akkor hatályos Btk. 47. §-át. A módosítás 1999. március 01. napján lépett hatályba, mely újra szabályozta a feltételes szabadságra bocsátás tényállását és teljesen új, a magyar büntetőjogban eddig nem ismert szabályozást teremtett a feltételes szabadságra bocsátás tekintetében.⁴⁷ A feltételes szabadságra bocsátás lehetősége 1999. március 01-jétől – el nem évülő bűncselekmények esetében – legalább harminc évre emelkedett. 1999. szeptember 15-én megérkezett az intézetbe az első nem jogerősen tényleges életfogytiglani szabadságvesztésre ítélt fogvatartott, és ezzel kezdetét vette egy új, szakmai kihívásokkal teli időszaka az intézetnek.

A Szegedi Fegyház és Börtön 2005-ben ünnepelte a fennállásának 120. évfordulóját. Az évfordulós megemlékezés jó lehetőséget kínált az újonnan jelentkező kihívás, a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés végrehajtási koncepciójának kidolgozására. Ebben az évben az intézetben tudományos konferencia megrendezésére került sor, a konferencia előadásai egy önálló kiadványban jelentek meg.⁴⁸ A konferencián büntetőjogászok és a büntetés-végrehajtási szervezet szakemberi cseréltek eszmét, és vázolták fel elképzeléseiket többek között az újonnan kialakítandó részleg, a Hosszúidős Speciális Rezsim (a továbbiakban: HSR) majdani működtetéséről.⁴⁹ A történelem ismétli önmagát: Törökfalvi Török Kálmántól az igazságügyi miniszter elvárta, hogy minta nélküli „mintaintézet” hozzon létre⁵⁰ 1885-ben, 2005-ben Csapó József bv. dandártábornok, az intézet parancsnoka szembesült a hazai, előzmény nélküli „mintarészleg” kialakításának és működtetése megszervezésével, amit még ebben az évben a szegedi intézet szakembereinek segítségével és a BVOP szakmai támogatásával sikeresen végre is hajtott. Az intézet HSR részlege és a hosszúidős szabadságvesztés-büntetés kapcsán az intézet munkatársai az elmúlt évek során több tanulmányt tettek közzé a büntetés-végrehajtási szervezet szakmai folyóiratában, a Börtönügyi Szemlében.⁵¹

A megemlékezés fonalának szövését nem lehet anélkül befejezni, hogy ne emelnék ki az intézet szakmai közösségének közreműködését az új büntetés-végrehajtási kódex, a 2013. évi CCXL. törvény koncepciójának kidolgozása során nyújtott kiemelkedő szakmai teljesítményét és az azt követő szakmai munka magas színvonalú folytonosságát.⁵²

47 A Btk. 47/A. § (1) bekezdése: „Életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a bíróság az ítéletben meghatározza a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját, vagy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizárja.”

48 Bozó B., Mocsai Z. (2005, szerk.)

49 Csóti A. (2005a); Csóti A. (2005b), valamint lásd Csapó J. (2005). A Börtönügyi Szemle 2005. évi 2. száma a hosszú tartamú szabadságvesztés tematikus számának tekinthető, amiben a Szegedi Fegyház és Börtön dísztermében január 10-én elhangzott előadások szerkesztett anyagai jelentek meg.

50 Törökfalvi T. K. (1886) p. 13.

51 Matovics Cs. (2009); Kiszely P. (2012); Kiszely P. (2013)

52 Lekics T., Matovics Cs. (2015)

A 140. évfordulós megemlékező ünnepség a Szegedi Fegyház és Börtönben

2025. október 10-én került sor arra a megemlékező ünnepségre, ami hivatott volt az idén 140 éves intézet méltó megünneplésére. Az ünnepség az intézet dísztermében került lebonyolításra, aminek az emelkedettségéhez nagyban hozzájárult az intézeti díszőrség bevonulása a Szegedi Fegyház és Börtön csapatzászlójával. A díszőrség bevonulása után került sor a Himnusz közös eléneklésére, majd a részletes program felvezetését követően Kopcsik Károly bv. dandártábornok, bv. főtanácsos, parancsnok köszöntötte az ünnepségen megjelenteket.

Kopcsik Károly bv. dandártábornok, parancsnok a nyitóbeszédében a múlt, a jelen és a jövő perspektívájába helyezte az ünnepséget: a múltban *„az épület falai látták a történelem viharait, háborúkat és rendszerváltásokat, a múlt keménységét és az emberi kitartás példáit. (...)”* A jelenben *„a társadalom jogos elvárása, hogy az igazságszolgáltatás ne csupán szankcionáljon, hanem esélyt is adjon a változásra. A Szegedi Fegyház és Börtön falai mögött nemcsak őrzés és izoláció zajlik, hanem oktatás, képzés és felkészítés a szabadulás utáni életre. Az itt szolgálatot teljesítő kollégák munkája egyszerre jelenti a biztonság megőrzését és az emberi méltóság tiszteletét. Ez a kettős hivatás teszi különlegessé és megbecsültté ezt az intézményt. (...)”* A jövőt érintve kiemelte, hogy *„bízom benne, hogy a következő évtizedekben is megőrizzük mindazt az értéket, ami eddig is jellemezte intézményünket: a szakmai kiválóságot, a felelősségteljes szolgálatot és az emberi méltóság iránti elkötelezettséget. Mert e falak ereje nem a kőben rejlik, hanem azoknak a szívében és munkájában, akik nap, mint nap életet adnak nekik.”*

A köszöntő után került sor Dandártábornok Úr prezentációjára, amiben bemutatta az intézet történetét, majd a meghívottak részletes betekintést kaptak a III. agglomerációt vezető intézet személyi állományának létszám-, fogvatartási és elhelyezési adataiba. Ezután a hallgatóság részletesen megismerhette a Szegedi Fegyház és Börtönben fogvatartott elítéltek jellemző bűncselekmény-kategóriák szerinti megoszlását és az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésre ítélték számát, összehasonlításban az országos adatokkal. Majd bemutatta az intézet reintegrációs tevékenységét és az intézeti foglalkoztatás részletes adatait. Az előadás során főhajtással emlékeztek meg a jelenlevők a Szegedi Fegyház és Börtönben hősi halált halt kollégákra. Az előadás végén megismerhettük az intézet technikai célú fejlesztéseit és az elítéltek által nyújtott resztoratív tevékenységeket.

Ezután Nagy István bv. főhadnagy, reintegrációs tiszt tartott előadást, amiben az intézet múltjából emelt ki olyan eseményeket, melyek kevésbé ismertek a nagyközönség számára. Prezentációjában Törökfalvi Török Kálmán kéziratban fellelhető visszaemlékezéseire támaszkodva kitért a modern magyar börtönügy első, kissé feledésbe merült börtönigazgatóinak munkásságára is.

Az előadások sorát Várkonyi Zsolt Kristóf, a Budapesti Börtönmúzeum projektvezetőjének prezentációja zárta, melynek során az ünneplők részletes betekintést nyerhettek a börtönmúzeum létesítésének körülményeibe, a konkrét előzményektől egészen a megvalósulás időszakáig. Elhangzott, hogy a Budapesti Börtönmúzeum egyben a Büntetés-végrehajtási Szervezet Szakmatörténeti Gyűjteménye és Dokumentumtára is, ahol a tárlatvezetés ingyenes, melyet előzetes írásbeli vagy telefonos egyeztetés alapján lehet látogatni. Az intézmény „a büntetés-végrehajtás magyarországi írott, épített és tárgyi eszközeinek bemutatásával idézi fel a hazai büntetés-végrehajtás ezer éves múltjának és történetének kiemelkedő eseményeit. Tevékenységével hozzájárul a büntetés-végrehajtás szervezeti kultúrájának erősítéséhez, tisztelni kíván elődeink teljesítménye előtt, rámutatva jelenkori feladatainkra, a büntetés-végrehajtás megújulási képességére, a társadalmi elvárásoknak megfelelően”.⁵³ Majd részletesen bemutatta a Szív utcai múzeumot, ismertette az állandó és időszakos kiállításokat. Az előadás végén vázolta a jövőbeni terveket, projekteket.

A prezentációkat követően a jutalmakat és emléklaketteket Kopcsik Károly bv. dandártábornok, parancsnok adta át az ünnepségen résztvevő vendégeknek és az intézet sok éves szolgálati múlttal rendelkező munkatársainak.

4. kép: Emléklakett⁵⁴

Hosszú időre visszanyúló hagyománya van a Szegedi Fegyház és Börtönben a kerek évfordulók megünneplésének. Az intézet 100 éves évfordulójáról is vannak

53 Idézet a Budapesti Börtönmúzeum küldetésnyilatkozatából.

54 A kép forrása: Dobsa Andrea, Szegedi Fegyház és Börtön.

viszaemlékezések, azonban a 110 éves évfordulótól kezdődően a megemlékezések a nyilvánosság bevonásával, az intézettel kapcsolatban álló szakmai szervezetekkel közösen kerülnek megrendezésre.

Az ünnepséget záró állófogadáson a pohárköszöntőt Dr. Vida-Sós Tünde, a Szegedi Törvényszék elnöke mondta. Beszédében méltatta az intézettel ápolt jó szakmai kapcsolatokat és további sikeres, eseménymentes munkát kívánt a személyi állomány részére.

Az ünnepség után Kopcsik Károly bv. dandártábornok, parancsnok az Aradi Börtön háromfős delegációjának mutatta be az intézetet. A Csillagépületben megtekintették a körleteket, a speciális egészségügyi blokkban a szakrendelőket, az elítélti könyvtárat és a HSR-részleget. A delegáció ezután az alagúton át jutott a Nagyfa-Alföld Mezőgazdasági és Vegyesipari Kft. területére, ahol Szentirmai Péter bv. őrnagy, a gazdasági társaság ügyvezetője beszélt az elítélti munkáltatásról és több munkáltatási helyszínt is bemutatott.

Az évfordulós ünnepi eseménysor az együttműködési megállapodás aláírásával ért véget. A Szegedi Fegyház és Börtön hosszú ideje jó szakmai kapcsolatokat ápol az Aradi Börtönnel. A szakmai kapcsolatok jövőbeni megerősítése és a két intézet vezetése egymás eredményeinek kölcsönös felhasználása érdekében az együttműködés további, hivatalos formájának megerősítése mellett kötelezte el magát. Az együttműködési megállapodást Kopcsik Károly bv. dandártábornok, a Szegedi Fegyház és Börtön parancsnoka, valamint dr. Dan Halchin, az aradi börtön igazgatója, büntetés-végrehajtási rendőrség kvestora⁵⁵ látta el kézjegyével.

5. kép: Az együttműködési megállapodás aláírása⁵⁶

55 A dandártábornoknak megfelelő rendfokozat a román büntetés-végrehajtásban.

56 A kép forrása: András Zsolt, Szegedi Fegyház és Börtön

Felhasznált irodalom

- Actes du Congrès pénitentiaire international de Rome, novembre 1885: Publiés par les soins du Comité exécutif. Mantellate, Roma, 1888., II. és III. kötet
- Bognár Zalán – Jójárt György – Rezenák Erzsébet (2013): Téglákba vésett történelem. A ceglédi fogolytábor története és téglafalainak feliratai. Kossuth Múzeum, Cegléd
- Bognár Zalán (2010): Magyarok hadifogságban Magyarországon. Hadifogoly-gyűjtőtáborok Magyarországon 1944-1945. Argumentum, Budapest
- Bognár Zalán (2012): Hadifogoly táborok és (hadi)fogolysors a Vörös Hadsereg által megszállt Magyarországon 1944-1945-ben. Kairosz Kiadó, Budapest
- Bognár Zalán (2017): GULAG, GUPVI „málenkij robot”. Magyarok a szovjet lágerbirodalomban. Magyar Napló, Budapest
- Bozó Bea – Mocsai Zoltán (2005, szerk.): Csillagbörtön 1885-2005. Előadások a hosszútartamú szabadságvesztés témakörében. Szegedi Fegyház és Börtön, Szeged
- Csapó József (2005): Tudományos tanácskozás a hosszú tartamú szabadságvesztésről. Börtönügyi Szemle, 2., p. 1.
- Cseh Gergő Bendegúz (1999): A magyarországi állambiztonsági szervek intézménytörténeti vázlata, 1945-1990. In: *Trezor 1. A Történeti Hivatal Évkönyve 1999.* (szerk.: Gyarmati György) Történeti Hivatal, Budapest, p. 73–89.
- Csóti András (1993): Kérdőívvel. Börtönügyi Szemle, 3., p. 24–27.
- Csóti András (2005a): A magyar börtönügy új kihívása: a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés. Csillagbörtön 1885-2005. (szerk.: Bozó Bea, Mocsai Zoltán.) Előadások a hosszútartamú szabadságvesztés témakörében. p. 40–48. Szegedi Fegyház és Börtön, Szeged
- Csóti András (2005b): A magyar börtönügy új kihívása: a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés. Börtönügyi Szemle, 2., p. 25–28.
- Csóti András (2015, szerk.): *Körletmozaikok 2015. A büntetés-végrehajtási intézetek személyi állományának vizsgálata című kutatás tanulmányai.* Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Budapest
- Faragó Ödön (1887a): A szegedi királyi kerületi börtön egészségi állapota 1886. évben. Orvosi Hetilap, 29., p. 957–958., valamint 30., p. 983–987.
- Faragó Ödön (1887b): Rabélelmezés a magyarországi fegyházakban, illetőleg kerületi börtönökben. Különlenyomat az Orvosi Hetilap 1887. évfolyamából, Budapest
- Faragó Ödön (1888): A rab-élelmezés. Orvosi Hetilap, 46., p. 1481–1485.
- Gläser István (1975): A szabadságvesztés büntetés végrehajtása. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- Hajdu Lajos (1984): A büntetőjogtörténet kutatásának kihasználatlan lehetőségeiről: a rabtáblák és büntető-perkivonatok történeti forrásértéke. Levéltári Közlemények, 55., p. 3–30.
- Kabódi Csaba – Mezey Barna (1986): A szabadságvesztés történelmi előzményei. Módszertani Füzetek, 4., p. 50–61.
- Kiszely Pál – Nagy István (2012): Az idő rabságában. A hosszú időre ítélt büntetés-végrehajtásának helyzete a Szegedi Fegyház és Börtönben. Börtönügyi Szemle, 3., p. 1–16.
- Kiszely Pál (2012): A hosszú időre ítélt büntetés-végrehajtásának helyzete a Szegedi Fegyház és Börtönben. Kriminológiai Közlemények, 71., p. 235–251.
- Kiszely Pál (2013): Merre tovább magyar életfogytiglan? Az extrém hosszú ítéletek végrehajtásának tapasztalatai a Szegedi Fegyház és Börtönben. Börtönügyi Szemle, 1., p. 47–64.
- Lekics Tamás – Matovics Csaba (2015): Az egyéniesített végrehajtás a speciális csoportok (részlegek) munkájának tükrében. Belügyi Szemle, 11., pp. 53–76.
- Lőrincz József – Nagy Ferenc (1997): Börtönügy Magyarországon. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Budapest
- Lőrincz József (2009): Büntetőpolitika és börtönügy. Rejtjel Kiadó, Budapest

- Magyar Kurír (2016): A szegedi Csillagbörtön egykori hadifogolytáborában elhunytakra emlékeztek. Online: <https://www.magyarkurir.hu/hazai/a-szegedi-csillagborton-egykori-hadifogolytaboraban-elhunytakra-emlekeztek> (Letöltés ideje: 2025. október 07.)
- Majoros Richárd (1949): Új magyar börtönügy. Igazságügyi Ipari Vállalat, Vác
- Matovics Csaba (2009): A Szegedi Fegyház és Börtön hosszúidős speciális rezsimű (HSR) körletének működési tapasztalatai. Börtönügyi Szemle, 2., p. 99–108.
- Mezey Barna (1993): Tömlöctartók. Rokkant katonák. Alacsony presztízs. Börtönügyi Szemle, 4., p. 51–57.
- Mezey Barna (1997, szerk.): A magyar börtönügy kutatásának alapjai. Budapest
- Nagy István (2014): Adalékok az 50-es évek büntetés végrehajtásának történetéhez. Börtönügyi Szemle, 2., p. 45–60.
- Nagy István (2015, szerk.): A Csillagbörtön 130 éve a köz szolgálatában. Szegedi Fegyház és Börtön, Szeged
- Nagy István (2015): A magyar börtönügy arcképcsarnoka. Törökfalvi Török Kálmán 1841-1919. Börtönügyi Szemle, 3., p. 100–116.
- Oláh Miklós – Tráser Ferenc (2002): A Szegedi Országos Fenyítő-ház létesítésének és működtetésének néhány logisztikai vonatkozása 1784-1832. Szeged – Várostörténeti, kulturális és közéleti magazin, 10., p. 4–5.
- Oláh Miklós (1998): Időrendben. A szegedi várbörtöntől napjainkig. Börtönügyi Szemle, 4., p. 89–95.
- Oláh Miklós (1999): A szegedi várbörtön és a Szegedi Fegyház és Börtön történeti kronológiája 1784–1998. „Szegedi Csillagbörtön” Történeti, tudományos, módszertani közlemények 1., Bába és Társai Kiadó, Szeged
- Oláh Miklós (2000): Fejezetek a szegedi várbörtön történetéből. Domus Carresterialis Szegediensis. Bába és Társai Kiadó, Szeged
- Oláh Miklós (2005): A csillagépület. Bába és Társai Kiadó, Szeged
- Ruzicska László (1983): Az átmeneti csoport működésének tapasztalatai. Módszertani Füzetek 1. IM BVOP, Budapest, p. 22–31.
- Szántó Imre (1981): Szeged 1848 nyarán. In: Tanulmányok Csongrád megye történetéből V. (szerk.: Blazovich László) Csongrád Megyei Levéltár, Szeged. p. 47–77.
- Szászi András (1955): Adatok az Igazságügyminisztérium ügyintézésének történetéhez, 1867–1918. Levéltári Közlemények, 26., p. 188–205.
- T. Varga György (2002): Adalékok a börtönügy és a rabmunkáltatás történetéhez 1949-1953. In: Trezor 2. A Történeti Hivatal Évkönyve 2000-2001. (szerk.: Gyarmati György) Történeti Hivatal, Budapest, p. 159–175.
- Török Kálmán (1892): A munkácsi vár, mint országos fegyintézetéről. Farkas Kálmán Könyvnyomdája, Munkács
- Török Kálmán (1900a): A magyar börtönügy 30 éves korszakából történelmi emlékek 1867-től 1897-ig. Grünstein Mór Könyvnyomdája, Munkács
- Török Kálmán (1900b): Emlékek és események a börtönéletből. Kézirat, Munkács
- Törökfalvi Török Kálmán (1886): Emlékirat a szegedi királyi kerületi börtön és kir. törvényszéki fogházakról. Engel Adolf Műintézete, Szeged
- Veress D. Csaba (1986): A szegedi vár. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest
- Vladislav Rotbart (1979): Ne feledd el régi barátod: a jugoszláv népfelszabadító mozgalom résztvevőinek harca a szegedi Csillagbörtönben (1941-1944). Forum, Újvidék